

YUCOM

Komiteet pravnikā za ljudska prava / Lawyers' Committee for Human Rights
Svetogorska 17, 11000 Beograd, Republika Srbija Tel/Fax: +381 11 33 44 235; 33 444 25; 3238 980
e-mail yucomoffice@gmail.com
www.yucom.org.rs

Kršenje ljudskih prava i demokratije

Sistem za rano upozoravanje

Newsletter No. 34

*Komesar Saveta Evrope za ljudska prava **Thomas Hammarberg** posetio je Srbiju između 13. do 17. oktobra 2008. godine i o toj poseti i brojnim razgovorima koje je tokom nje vodio sa predstavnicima državnih organa i nevladinih organizacija sačinio iscrpan izveštaj koji je 11. marta 2009. godine objavljen na internet prezentaciji SE¹. Izveštaj sadrži niz saznanja, zapažanja, ocena i preporuka u vezi stanja na području poštovanja ljudskih i manjinskih prava.*

*Budući da ocene i preporuke komesara **Hammarberga** kao visokog predstavnika Saveta Evrope imaju velik značaj ne samo u kontekstu monitoringa ispunjavanja obaveza koje je Srbija (tada u sastavu državne zajednice sa Crnom Gorom) preuzela prijemom u članstvo Saveta Evrope 2003. godine, već i u vezi sa stavom prema vrednostima koje sa sobom nosi deklarisanā želja za pristupanje Evropskoj uniji, u ovom broju biltena EWS prenosimo delove² Izveštaja koji se neposredno tiču stanja na području civilnog društva, ljudskih prava, diskriminacije i medija.*

Ovakav izbor, međutim, ne znači da su manje važni oni delovi Izveštaja koji se odnose na ustrojstvo i funkcionisanje državnih i drugih mehanizama za ubrzavanje hoda ka stvaranju otvorenog demokratskog društva u skladu sa opšteprihvaćenim međunarodnim standardima.

II. Strukturalna zaštita ljudskih prava

2.5. Civilno društvo, NVO i branioci/teljke ljudskih prava

29. U Srbiji postoji dinamična i aktivna zajednica civilnog društva sa velikim brojem registrovanih NVO koje su izrasle iz antiratnog pokreta 1990tih. Mnogi se, međutim, žale da Vlada u njima ne vidi partnere, nego agitatore ili ekstremiste. U odredbama

¹https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1417013&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorInternet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679#P193_21128

Ovaj prevod zadržava strukturu, opremu i numeraciju originala. Fusnote koje sadrži original nisu prevedene.

YUCOM

Komiteet pravnikaa za ljudska prava / Lawyers' Committee for Human Rights
Svetogorska 17, 11000 Beograd, Republika Srbija Tel/Fax: +381 11 33 44 235; 33 444 25; 3238 980
e-mail yucomoffice@gmail.com
www.yucom.org.rs

Ustava generalno se poštuju prava i odgovornosti koje garantuje *Deklaracija UN o braniocima/teljicama ljudskih prava* (UN Declaration on Human Rights Defenders). Pravni okvir kojim se reguliše sloboda udruživanja je zastareo. Nacrt zakona o udruženjima, prihvaćen od strane Vlade 17. jula 2008. godine, povučen je iz dalje parlamentarne procedure 17. decembra 2008. U toku su pripreme za nov nacrt.

30. Usvajanje Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja je dovelo do uspostavljanja kancelarije Poverenika za slobodni pristup informacijama i na taj način obezbedilo okvir za olakšan pristup NVO i braniocima/teljicama ljudskih prava. Međutim, u praksi se preporuke i odluke Poverenika – naročito u slučajevima od najveće važnosti za javni interes - često ne uvažavaju, a kooperativnost nekih državnih institucija bila je više nego ograničena. Ne postoji mehanizam za sprovođenje njegovih odluka ili kažnjavanje kršenja tog zakona od strane Vladinih tela.

31. Zabeleženo je više ozbiljnih slučajeva diskreditacije nevladinih organizacija u medijima. Žestoki napadi na nekoliko branitelja/ki ljudskih prava i organizacija kao što su Helsinški odbor, JUKOM i Fond za humanitarno pravo, postali su posebno upadljivi nakon jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova u februaru 2008. i objavljivanja Godišnjeg izveštaja Helsinškog odbora u oktobru 2008. godine. Lični podaci – uključujući privatnu adresu jedne od braniteljki ljudskih prava – objavljeni su u medijima zajedno sa vulgarnim komentarima. Čutanjem vlasti pred ovakvim napadima u medijima, kao i odsustvom akcije tužilaštva i organa nadležnih za sprovođenje zakona, otvara se opasan prostor za takve napade.

32. Nekoliko značajnih međunarodnih nevladinih organizacija uputilo je vodećim predstavnicima vlasti u Srbiji pismo u kojem se osuđuju učestali akti zastrašivanja branilaca/teljki ljudskih prava. Nije došlo ni do napretka u istragama o ubistvima novinara, do kojih je u nekim slučajevima došlo još 1990tih godina. Zastrašivanje i napadi na izvestan broj novinara se nastavljaju i obuhvataju fizičke pretnje i pokušaje atentata.

33. Komesar izražava zabrinutost zbog neprijateljskog stava prema braniocima/teljicama ljudskih prava, koji se bave pravima i temama kao što su LBGT osobe i onima koji se bave pitanjima tranzicione pravde i ratnih zločina. Inicijativa mladih za ljudska prava je izvestila o 119 konkretnih slučajeva političkog nasilja tokom perioda između oktobra 2006. i aprila 2007. godine, među kojima je bilo 20 napada na novinare i 14 na aktiviste/kinje NVO i njihovo vlasništvo. Utisak je da se

YUCOM

Komiteet pravnika za ljudska prava / Lawyers' Committee for Human Rights
Svetogorska 17, 11000 Beograd, Republika Srbija Tel/Fax: +381 11 33 44 235; 33 444 25; 3238 980
e-mail yucomoffice@gmail.com
www.yucom.org.rs

vlasti blagonaklono odnose prema nekim NVO koje se doživljavaju kao „prijateljski nastrojene“ prema Vladi ili državi.

34. Komesar od vlasti zahteva da sa najvišeg vrha političke vlasti bez odlaganja emituje jasnu poruku kojom se osuđuju svi oblici napada ili pretnji protiv branilaca/teljki ljudskih prava, kad god do njih dođe. On, dalje, Vladi Srbije preporučuje da braniocima/teljkama ljudskih prava kojima se pretilo napadima obezbedi zaštitu. Na planu sprečavanja govora mržnje i aktivnosti ekstremističkih organizacija potrebno je učiniti više. Štaviše, Komesar od vlasti zahteva da obezbede da se odredbe Krivičnog zakonika, koje se odnose na zločin iz mržnje, primenjuju u postupku krivičnog gonjenja, kao i da kazne budu adekvatne. Govor mržnje koji dolazi od političara je neprihvatljiv u funkcionišućoj demokratiji, a reakcija Vlade treba da bude oštra i promptna.

35. Komesar preporučuje Vladi da u procesu izrade strategija i odlučivanju u većoj meri koristi doprinos organizacija za zaštitu ljudskih prava. Najbolji način da se to postigne mogao bi se sastojati u uspostavljanju mreže za saradnju sa nevladinim sektorom, kako bi se omogućila sistematska razmena mišljenja i stavova, pri čemu bi trebalo koristiti novouspostavljeno Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. U Srbiji bi takođe trebalo da se što pre usvoje zakoni o udruženjima građana i nevladinim organizacijama, koji bi bili usaglašeni sa evropskim standardima na području neprofitnih organizacija.

...

VI. Ne-diskriminacija

6.1. Zakonski okvir

105. Član 21 Ustava propisuje opštu zabranu diskriminacije, dok članovi 50 i 76 zabranjuju diskriminaciju u specifičnim slučajevima kao, na primer, u odnosu na aktivnosti medija i u okviru zaštite manjina. Ipak, mnogi od Komesarovih sagovornika tokom njegove posete su podvukli značaj donošenja opšteg i obuhvatnog anti-diskriminacijskog zakona.

106. Trenutno su pred Parlamentom dva nacrti anti-diskriminacijskih zakona. Prvi, kojeg su sačinili domaći eksperti i NVO, a Parlamentu podnela jedna politička stranka, nikada nije bio predmet rasprave u Parlamentu ili široj javnosti. Drugi nacrt je pripremila Ministarstvo za rad i socijalnu politiku. Ministarstvo tvrdi da taj nacrt obezbeđuje jasnu definiciju direktne i posredne diskriminacije, kao i drugih oblike

YUCOM

Komiteet pravnika za ljudska prava / Lawyers' Committee for Human Rights
Svetogorska 17, 11000 Beograd, Republika Srbija Tel/Fax: +381 11 33 44 235; 33 444 25; 3238 980
e-mail yucomoffice@gmail.com
www.yucom.org.rs

diskriminacije. Taj nacrt nabraja specifične oblike diskriminacije, između ostalih i diskriminaciju na radnom mestu, diskriminaciju pri pružanju javnih usluga, kao i diskriminaciju na rodnoj osnovi. Nacrtom se predviđa i uspostavljanje institucije Poverenika/ce za zaštitu ravnopravnosti i nabrajaju njegove/ne specifične nadležnosti.

107. Nacrt koji je sačinilo Ministarstvo za rad i socijalnu politiku podnet je na ocenu Venecijanskoj komisiji Saveta Evrope. Komisija je ukazala na nedovoljnu jasnost u definisanju direktne i indirektno diskriminacije. NVO i nezavisni eksperti su nacrt Ministarstva kritikovali zbog njegove usredsređenosti na mehanizam monitoringa. Komesar od vlasti u Srbiji zahteva da odmah donesu sveobuhvatan anti-diskriminacijski zakon, predlažući im da se razmotri mogućnost da se suštinski elementi oba nacrta koja se nalaze pred Parlamentom spoje u jedan tekst koji bi se usvojio bez odlaganja.

VII. Prava lezbijki, homoseksualaca, biseksualnih i transrodnih osoba (LGBT)

108. LGBT osobe u Srbiji i dalje predstavljaju žrtve diskriminacije, predrasuda i netolerancije. Njihova stradanja se najvećma kriju od javnosti, a njihovo pominjanje u javnom diskursu je često negativno intonirano. Mnoge od osoba koje se – negativno od sopstvene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta - u javnosti zalažu za prava LGBT osoba, i same postaju žrtve postupaka koji ostaju nekažnjeni.

109. Komesar je svestan teških stradanja transrodnih osoba u Srbiji, koja su dovela do toga da one kao ranjiva grupa postanu posebno prepoznatljive žrtve.

110. Istopolne zajednice su u Srbiji dekriminalizovane 1994. godine. Starosna granica za svojevolsjno stupanje u odnose je četrnaest godina kako za heteroseksualne, tako i za homoseksualne osobe. Ustav Srbije brak definiše kao zajednicu muškarca i žene.

111. Gej/strejt alijansa i Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID) su početkom 2008. godine sprovedli istraživanje o percepciji homoseksualnosti i odnosu prema LGBT osobama. To istraživanje svedoči o dalekosežno negativnoj percepciji LGBT osoba, sa 70% ispitanika koji homoseksualnost smatraju bolešću, dok samo 7% "parade ponosa" prihvataju kao legitiman oblik zahteva da se LGBT osobama obezbede jednaka prava. Začuđuje da samo 38% ispitanika zastupa stav da su homoseksualci "ljudska bića kao i mi". Ovo istraživanje potvrđuje saznanja do kojih je Komesar došao u razgovorima tokom svog boravka u Beogradu. Komesar ocenjuje da se u Srbiji shvatanje prava lezbijki, homoseksualaca, biseksualnih i transrodnih osoba

YUCOM

Komiteet pravnik za ljudska prava / Lawyers' Committee for Human Rights
Svetogorska 17, 11000 Beograd, Republika Srbija Tel/Fax: +381 11 33 44 235; 33 444 25; 3238 980
e-mail yucomoffice@gmail.com
www.yucom.org.rs

još uvek nalazi u početnom stadijumu, dok nesmetana, bezbedna i otvorena rasprava o tim pitanjima još uvek predstavlja tabu.

112. Zakoni o radu, radiodifuziji, visokom obrazovanju i javnom informisanju zabranjuju diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije. Nacrt Zakona protiv diskriminacije, koji priprema Ministarstvo za rad i socijalnu politiku, svima jamči slobodu izražavanja rodnog identiteta i seksualne orijentacije, zabranjujući diskriminaciju zasnovanu na rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji. Pisci ovog Zakona iznose da se ta prava odnose i na slučajeve transseksualnosti.

113. Diskriminatorški komentari i napisi u medijima i izjavama političara uglavnom ostaju nekažnjeni, pošto u Krivičnom zakoniku Srbije nema odredbi o zabrani govora mržnje. Komesar podseća na Preporuku Ministarskog saveta br. (97)20, kojom se sve vlade pozivaju da uspostave solidan zakonski okvir koji se sastoji od odredaba građanskog, krivičnog i upravnog prava koje će se odnositi na govor mržnje i administrativnim i sudskim vlastima omogućiti da u svakom pojedinačnom slučaju obezbede sklad između slobode izražavanja i poštovanja ljudskog dostojanstva, kao i zaštitu ugleda i prava drugih.

114. Izvestan broj posvećenih nevladinih organizacija i branilaca/teljki ljudskih prava nastavljaju da se zalažu za prava LGBT populacije i senzibiliziraju širu zajednicu. Te NVO i branioци/teljke ljudskih prava se povremeno izlažu ranjivosti, pa je i Komesar obavešten o brojnim slučajevima nasilnih napada i pretnji, uključujući i verbalne i psihološke napade na te osobe.

115. Edukacija usmerena ka senzibiliziranju predstavlja preduslov za promenu stavova. Podizanje nivoa svesti u odnosu na LGBT osobe, dovođenje homofobije i transfobije u pitanje, zalaganje za dominaciju ravnopravnosti za sve osobe, unapređivanje edukacije na planu seksualnog zdravlja i inkluzija mladih predstavljaju ključne elemente strategije za slamanje postojeane stigme protiv LGBT osoba. Produžena edukacija i obuka drugih predstavnika vlasti, uključujući organe sprovođenja zakona, sudsko i medicinsko osoblje, treba da bude u središtu akcija vlasti.

116. Komesar pozdravlja nedavnu odluku Ministarstva kulture da se dodele sredstva internet stranici sa online vestima, posvećenju LGBT populaciji u zemlji i srpskoj dijaspori, čime se pojačava vidljivost LGBT i borba protiv homofobije u društvu.

...

YUCOM

Komitet pravnika za ljudska prava / Lawyers' Committee for Human Rights
Svetogorska 17, 11000 Beograd, Republika Srbija Tel/Fax: +381 11 33 44 235; 33 444 25; 3238 980
e-mail yucomoffice@gmail.com
www.yucom.org.rs

XIV. Sloboda medija i pristup informacijama

202. Ustav Srbije obezbeđuje pravo na slobodu izražavanja (član 46), slobodu medija (član 50) i pravo na pristup informacijama (član 51), u skladu sa međunarodnim standardima.

203. Mediji u Srbiji su raznovrsni i razumno aktivni. Mnogi pojedinačni mediji i novinari podržavaju demokratski proces time što društvo obaveštavaju na nepristrasan, činjenički zasnovan i konstruktivan način. Nezavisno od toga, stanje u medijima na širem planu često podrija politizacija, padovi nivoa profesionalizma i nedostatak mehanizama nadzora. Pojedina glasila se redovno koriste u političke svrhe ili upuštaju u nedostojno komentarisanje pojedinih grupa, posebno LGBT osoba, Roma i branilaca/teljki ljudskih prava. Ovakvi mediji ne samo da podrivaju ugled profesije, već štetno deluju na tretman demokratskih vrednosti i ljudskih prava. Novinari/ke koji se rukovode odgovornošću u obavljanju posla, naročito ako se angažovano bave pojedinim temama, žrtve su zlostavljanja, pretnji i, čak, fizičkih napada.

204. Istraživačko novinarstvo suočava se i sa problemom koji se tiče se dostupnosti javnih informacija ili informacija od javnog značaja. Novinarima/kama i drugima koji/e traže takve informacije pristup se redovno odbija, iako je to pravo zajamčeno Ustavom. Poverenik za pristup informacijama od javnog značaja, g. Rodoljub Šabić, je u stanju da žalbe pojedinaca kojima su takvi zahtevi odbijeni prihvati i po njima postupi.

205. Komesar za ljudska prava je veoma ohrabren proaktivnim prisustvom g. Šabića svom mandatu, što je, na žalost, često nailazilo na sporu ili nikakvu reakciju vlasti. Komesar poziva vlasti da obezbede dostupnost javnih informacija, kao i da se Povereniku za pristup informacijama od javnog značaja pruži puna kadrovska i materijalna podrška.

206. U vreme Komesarove posete, u Srbiji nije postojao zakon o zaštiti ličnih podataka, dok su izražene mnoge rezerve u vezi nacrtu tog zakona koji je očekivao proceduru u Parlamentu. G. Šabić je pretio ostavkom u slučaju da taj nacrt bude usvojen, pošto su neke njegove odredbe bile suprotne ovlašćenjima iz njegovog delokruga.

207. Brojne međunarodne monitoring misije – uključujući misije Parlamentarne skupštine Saveta Evrope i misiju Savetodavnog komiteta o Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina – su netransparentnost vlasništva nad nekim medijima

YUCOM

Komitet pravnika za ljudska prava / Lawyers' Committee for Human Rights
Svetogorska 17, 11000 Beograd, Republika Srbija Tel/Fax: +381 11 33 44 235; 33 444 25; 3238 980
e-mail yucomoffice@gmail.com
www.yucom.org.rs

prepoznali kao još jedno od problematičnih pitanja. Javnost ima pravo na punu informaciju o tome koji pojedinci ili političke snage stoje iza svakog medija i njihovog izveštavanja. Proces privatizacije medija nije praćen potrebnim stepenom transparentnosti, što je u nekim slučajevima dovelo do nejasnih vlasničkih odnosa.

208. Komesar je veoma zabrinut zbog ustaljenih pojava nedostojnog izveštavanja i govora mržnje u medijima, u šta se i lično uverio tokom svog boravka u Srbiji. Takvi napisi o pojedinim ličnostima, braniocima/teljicama ljudskih prava, grupama i organizacijama ne treba tolerisati, niti se pod bilo kojim okolnostima može opravdati.

209. U Srbiji još ne postoji nezavisan Medijski savet koji bi primao žalbe na gore opisani način izveštavanja u medijima. Komesar zahteva od vlasti da uspostave nezavisan Medijski savet koji bi prava građana štiti od takvog izveštavanja.

210. U vezi sa tim je i nepostojanje obavezujućeg etičkog kodeksa za novinarske asocijacije. Komesar je obavešten da je nekoliko godina postojao etički kodeks koji, međutim, nije bio obavezujući i redovno je kršen. Postoje dve novinarske asocijacije koje okupljaju 3.000 odnosno 8.000 članova/ica. Međutim, odnosi i saradnja među njima su na minimumu. Konstatovana je neophodnost da se otklone nedostaci u sistemu samoregulacije, kako bi se zaštitili etički i pravni standardi.

211. U Srbiji se zapaža akutna potreba edukacije i obuke u profesionalnom razvoju novinara/ki. Dok su u novinarskim redovima mnoge visoko kvalifikovane ličnosti, kod mnogih drugih je upadljivo odsustvo svesti o ključnim principima novinarske profesije.

Na kraju opsežnog teksta Izveštaja, u 34 tačke se navode preporuke mera koje bi nadležni organi zakonodavne, izvršne i sudske vlasti trebalo da preduzmu kako bi se stanje na području ljudskih, manjinskih i drugih prava i sloboda, kao i ustrojstvo i funkcionisanje institucija na tom području približilo evropskim i opšteprihvaćenim međunarodnim standardima. U ovom pregledu navode se preporuke koje se odnose na oblasti koje su predmet ovih izvoda iz Izveštaja Komesara.

YUCOM

Komitet pravnik za ljudska prava / Lawyers' Committee for Human Rights
Svetogorska 17, 11000 Beograd, Republika Srbija Tel/Fax: +381 11 33 44 235; 33 444 25; 3238 980
e-mail yucomoffice@gmail.com
www.yucom.org.rs

XVII. Preporuke

Shodno članu 3, st. b, c i e, kao i čl. 8 Rezolucije (99) 50 Saveta ministara, Komesar preporučuje vlastima Srbije:

1. Da razmotre izradu sveobuhvatnog nacionalnog akcionog plana na području ljudskih prava, koji bi obuhvatio sve postojeće strategije i akcione planove i obezbedio uključenje civilnog društva.

...

Civilno društvo, NVO i branioци/teljke ljudskih prava

3. Istražiti i goniti sve slučajeve govora mržnje i drugih oblika verbalnih i fizičkih napada na branioce/teljke ljudskih prava, uključujući novinare, i sa pozicije najvišeg političkog autoriteta poslati jasne poruke kojima se takvi akti osuđuju.

...

Pitanja diskriminacije

14. Što je pre moguće usvojiti opšti anti-diskriminacijski zakon.

15. Usvojiti nacrt Nacionalnog akcionog plana za osposobljavanje žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2007-2010) i obezbediti dovoljno sredstava za rad Saveta za rodnu ravnopravnost.

16. Sprovesti Strategiju mentalnog zdravlja i obezbediti monitoring njenog sprovođenja.

17. Unaprediti mrežu za socijalno staranje na nivou zajednice, kako bi se na širem planu došlo do deinstitucionalizacije.

18. Priminiti zaključne napomene u vezi stanja u Srbiji, koje je 11. juna 2007. godine usvojio Komitet UN za eliminaciju diskriminacije žena.

19. Formulirati i usvojiti sveobuhvatan Zakon o deci, do čega treba da dođe nakon konsultacija sa nevladinim organizacijama i partnerima u međunaronoj zajednici.

YUCOM

Komitet pravnika za ljudska prava / Lawyers' Committee for Human Rights
Svetogorska 17, 11000 Beograd, Republika Srbija Tel/Fax: +381 11 33 44 235; 33 444 25; 3238 980
e-mail yucomoffice@gmail.com
www.yucom.org.rs

20. Obezbediti punu primenu Opšteg protokola o zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja.

Sloboda medija i pristup informacijama

28. Ustanoviti nezavisan Medijski savet, kako bi se prava građana štitila u odnosu na izveštavanje u medijima.

29. U saradnji sa međunarodnim i nevladinim organizacijama razviti i unapređivati profesionalne standarde i tehnike izveštavanja u novinarstvu. Podsticati kolektivne analize postojećih kodeksa etike u medijima, kako bi se izradile revidirane verzije.

30. Obezbediti punu transparentnost vlasništva i finansiranja medija.

31. Ostvarivati punu saradnju sa Poverenikom za pristup informacijama od javnog značaja i podržati tu instituciju dovoljnim ljudskim i materijalnim resursima.

Prognoza:

Izveštaj komesara Hamarberga predstavlja još jednu potvrdu da Srbija ozbiljno zaostaje u odnosu na opšteprihvaćene kriterije i standarde poštovanja, zaštite i unapređivanja ljudskih i manjinskih prava. On takođe ukazuje da se stepen razvijenosti pravnog instrumentarijuma i institucionalne infrastrukture može smatrati ozbiljnom preprekom u realizaciji deklarativne spremnosti Srbije da se uključi u procese evropske integracije. Od posebnog značaja je jasan stav Komesara da doprinos civilnog društva tim procesima treba prepoznati, uvažiti i podsticati.